

Bartha György

HÁBORÚS TÖRTÉNET

Hogy hogyan szól bele a nagypolitika a kisemberek életébe, ezt ragyogóan példázza id. Bartha György „esete”, aki az akkori Kis-Küküllő megyei Magyarpéterfalván született 1920-ban, és még születési évében lett (az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződések értelmében) szülei akaratan kívül, hat testvérével és minden falustársával együtt magyar állampolgárból románá. A dél-erdélyi falu a második bécsi döntést (1940) követően is Románia része maradt, így az ekkor huszonéves, éppen kötelező katonai szolgálatát teljesítő Bartha György kiskatonát a 3. román hadsereg kötelékébe átcsoportosítva kivezényelték a keleti frontra...

Édesapám tehát a Don-kanyar poklából mint román kiskatona menekítette haza, Erdélybe fiatal életét. Bal könyök-hajlatában ott hordta haláláig, betokosodva a zaporozsjei vasat. Kitapintható volt, nem fájt, dolgozni is tudott tőle, még rigolózással¹ is foglalkozott hatvanévesen. Csak frontbetöréskor bizsergette a hirtelen fokozódó mágneseesség, ilyenkor behajlított könyökkel várta, amíg elmúlik. Egyéb maradandó nyoma nem volt a sebesülésének, a kisujj-mozgató ideg sérült csak az aknarepszától, utolsó íze összezsugorodott, el is állt kissé a gyűrűsujjtól. „Milyen jó, hogy nem aratunk többé sarlóval” – szokta mondani.

Lascăr tábornok hadosztályainak egyikében szolgált, mint hős dorobánc kiskatona. A továbbiakban átadom neki a szót, ahogyan ő szokta mesélni:

„’42 nyár végén a 3. román hadsereg (amelynek katonája voltam) átvette a németektől a Don középső folyása mentén a frontvonalat, úgy 160 km hosszú szakaszon. Hát nem volt az mélységben kialakítva, jórészt egyetlen futóárok képezte, mint amilyen a »gatyamadzag« (a román bajtársak a tisztektől átvett fennköltebb kifejezéssel nevezték meg lényegében ugyanazt a fogalmat: ca un șir de măргеle – mint egy gyöngysor). Ám az inkább »ökörhúgyhoz« volt hasonlatos, mert olyan

1 Szőlőtelepítési munkafázis, amelynek során kézi munkaerővel (ásó, lapát, csákány) egy méter mélyen fordítják meg a földet.

cikkcakkjai voltak, ezen dolgoztunk, ezt alakítottuk, szélesítettük, mélyítettük, erősítettük, tettük »lakályossá« (ha ezt a kifejezést lehet használni) 1942 nyár végén, kora őszén. A tetejében még az a tény is fennállt, hogy a jobbparton is, ahol húzódott a frontvonalunk, a gázlók közelében, a mi oldalunkon, pár hídfőállást tartott megszállva az orosz. Két alkalommal is megpróbáltuk felszámolni ezeket, de olyan erős ágyútűzet zúdítottak ránk a túloldalról, hogy mindkét támadásunk kudarcba fulladt. Valamiért nagyon ragaszkodott hídfőállásaihoz az orosz. Ide az éjszaka leple alatt állandóan szivárgott át az utánpótlás, az újonnan átjött katonák csak amolyan egyéni lövészlyukakat alakítottak ki a maguk számára, a partmenti porondban könnyen ment az ásás, túl feltűnő, meg arcátlanság is lett volna, ha pár száz méterre az orrunk előtt nekiállnak szabályos lövészárkot ásni.

Volt egy hosszúaszói magyar a kompániában, szomszédfalusiak lévén össze is barátoktunk, ott kussolt a bal oldalamon a lövészárokból. Ha csupán kussolt volna! Ámde jó mesterlövész lévén, éppen ez okozta a vesztét. Ugyanis megfigyelte, hogy valamelyik orosz egy időn túl megunja a »különlakást« a saját lyukában, fogja magát és átugrik a szomszédjához egy mahorkára. Szélcsendes időben nemsokára szállt is az ég felé a kék szivarfüst. Ekkor a hosszúaszói beállította az irányzékot, feszülten figyelt, ujjá a ravaszon, és amikor az orosz ugrott volna vissza a saját fedezékébe, a vadászat izgalmával a hangjában kiáltotta nekem: »-Na, nézz oda, Bartha!« Bum! És az orosz felbukott, mint akinek futás közben elvágta az inát.

- Te, amíg nem bántanak, hagyd nyugton őket!... De a hosszúaszói sportot kezdett űzni a céllövészetével. Egyre gyakrabban hangzott fel a »vadászkiáltás«: »- Na, nézz oda, Bartha!«... Ez így ment egy ideig. Egyszer látom, hogy szokatlanul csendes. Szólok hozzá, nem válaszol. Testével a lövészárók falának dőlt, feje teljes súlyával a célzó pozícióba állított puskára lehajtva. Odalépek hozzá, megbillentem a vállát, rohamsisakos feje lefordul a puskáról a lövészárók peremére, arccal felém. A homloka közepén, a sisak szélénél pici piros lyuk. A szeme nyitva, olyan kifejezéssel az arcán, mint aki valamin nagyon elcsodálkozott... Megsírattuk, és az éj leple alatt eltemettük. Ez még csak a kezdet volt, de mi jött ezután?

1942. nov. 19-én hajnalban tüzérségi ösztűz zúdult éppen a mi arcvonalszakaszunkra, ahol lapultunk, mint az üregi nyulak. Ágyú- és

aknatúz vegyesen, majd megszólaltak vijjogva a Sztálin-orgonák. Elég pontosan lőttek, látszott, jó értesüléseket szereztek az arcvonalunk koordinátáit illetően. Akik még megmaradtunk, pár száz méterrel hátrább egy vízmosság árkába vonultunk vissza. Alkalmi fedezékünkől vagy két gyalogsági támadást is visszavertünk. Már derengett a hajnal, amikor állandó, mély gépzúgás kezdte betölteni a völgyet. Kicsi idő elteltével kibontakozott a ködből az első T-34-es. Megállt, körbeborozva a csövét, mintegy ijesztésképpen. Odaugrik hozzám a tizedes. »?Hol a páncélököl?« Még egészen a tegnapig ott lógott a vállszíjamon a 2-3 kg súlyú, nem éppen veszélytelen »játékszer«. El se igen tudtam képzelni, milyen következményekkel járt volna, ha egy eltévedt, semmi kis puszkagolyó eltrafálja. Mondom neki, hogy a fejvesztett visszavonuláskor, mint annyi egyéb muníció, a lövészárookban maradt. Felemeli a kezét, hogy megcsap. Mutatom neki a puskatust, nehogy megpróbálja. Végül is, megértette az »idők szavát«. Hogy nem kiképzésen vagyunk, ott állunk a tűzvonalban. Nem rosszféle, inkább naiv volt az öreg, tanítóból lett tizedes, azt hitte, hogy egyetlen páncélököllel megállíthat egy egész tankszázadot. Néhány lövés leadása után az előörs páncélos visszavonult. Ezegyszer még megúsztuk! A java még csak ezután következett. Ott vártuk a tanktámadást holmi karabélyokkal felfegyverkezve. A 35-ös, 45-ös kaliberű ágyúk lövedékei, amivel mi rendelkezünk, lepattantak a T-34-es páncéltárról. Az oroszok úgy is nevezték ezeket az ágyúkat: »kopogtatók«. A német megígérte a csapataink páncélostámadás elleni védelmét, ami – egyéb ígéreteihez hasonlóan – beváratlan maradt. A tanktámadás ellen bevethető, megfelelő átütőerővel rendelkező német gépesített hadosztályoknak közvetlenül a Führer adta ki a parancsot. Hogy mi hadifelszerelés híján végveszélybe kerültünk, ezzel nem törődött a Wehrmacht. A fejvesztett visszavonulás során – a többi szövetséges hadseregek (magyar, olasz, stb.), jórészt fegyvertelen katonáinak tömegeivel egyetemben – majd jók leszünk ágyútölteléknek! Volt úgy, hogy a román baka felugrott a támadó tank sárhányójára, ott a puskával a kezében előre-hátra futkározott, azt kiabálva: »- Hol dugjam be nekik a puska csövét, egy árva lyuk sincs rajta, domnule căpitan?« »- Ha már ott fenn vagy, sátorlappal takard el a szemét, egyebet ügyse tehetsz!« Még a leghatásosabb védekezés az volt, hogy amikor elhaladt melletted, fölötted a harckocsi (ha volt bátorságod bevárni), kézigránátot, esetleg, kézigrá-

nát-köteget hajítottál a lánctalpa közé. Ha elég mélyen, a talpat forgató kerekek között történt a robbanás, a páncélos levetette legalább az egyik »bocskorát«, lesétált, mint sínről, a sérült talpáról, és utána, mint a fejbekölíntott szökös kakas, körbe-körbe forgott a »mezítláb« maradt talpa körül.

Megszaporodnak a szökések. Az orosz román nyelven írt röpcéket szórt az arcvonalra. Később már a hangszórók is harsogják a szöveget: »- Román katonák, adjátok meg magatokat, ez nem a ti háborútok, láthatjátok nap mint nap, hogy a német semmibe vesz. Ha átálltok, a hadifogyoknak kijáró jogokat biztosítjuk a számotokra! Ha kihajtottuk földünkről a rabló németet, utána hazamehettek!«

Gyakoriak az öncsonkítások. Csakhogy ezzel bajok vannak! A közlőről leadott lövést a seb körül lerakódó lőporfüst elárulja. Amíg negyed kenyeret osztogattak ki a számunkra, azon keresztül történt a kar, a tenyér, ritkábban a lábfej sajátkezűleg végzett átlövése. Mostanra már csak az a lehetőség maradt, hogy egy konzervdobozba vizelt bele a végsőkig elkeseredett katona... Amikor teljesen kilátástalanná vált a helyzetünk, egy alkalommal én is felkészültem rá, hogy megteszem, előkészítettem mindent, de mielőtt meghúztam volna a ravaszt, elsötétült előttem a világ... Ami a szökést illeti, erre is adódott számomra alkalom, még a hadba vonulásunk legelején. Valahol Ukrajnában egy kisváros lebombázott állomásán várakozott a vonatunk, amely a frontra szállította a román hadakat. Két idősebb helybéli asszony almát árult, az állomásépület romos fala tövében leterített szőttesre rakva ki a portékát. Engedélyt kértem a vásárlásra egy kiskapusi magyar barátommal. Közlebb megyünk, látom, hogy olyan ismerős mintázatú a földre leterített zöld gyapjúszőnyeg, amire az almacsomókat kirakták. Még nagyobb a meglepetésünk, hogy a két asszony egymás közt magyarul társalog. Magyarul kérdem tőlük, hogy adják az almát, ők is meglepődnek, de nem annyira, mint ahogy számítottam rá, itt Erdélytől ezer kilométerre. »- Arra - mutat valahová az állomás háta mögé az asszony -, innen 5 km-re van a falunk, magyarok lakják. Kissé távolabb, a környéken még két színmagyar falu bújik meg a dombok között. Mondja a neveiket is, de sajnos, elfeledtem... Ne menjetek a frontra, fiaim! Ott megölnek benneteket, édesanyátok hiába vár haza. Egyenként, hogy ne legyen feltűnő, elléptek az állomás háta mögé, mintha bajotokra mennétek, ott ledobjátok magatokról a katonazubbonyt és

azt a nevenséges sipkát a fejetekről, én mindjárt követlek, utánatok viszem ezt a két átalvetőt, valamennyi alma még van bennük, a hátatokra veszitek, szép csendben mind a hárman lelépünk, és meg sem állunk hazáig. A többi az én dolgom, hogy elbújtassalak...» Nagyon meggyőzően hangzott mindaz, amit mondott. A kiskapusi bajtársam eltávozott az ismeretlen asszonnyal. Azóta sem hallottam hírt felőle. Nem hinném, hogy törbe csalták. Túl hitelesen hangzott mindaz, amit az asszony beszélt. Ám lehetett diverzió is a szovjet katonai parancsnokság részéről. De hát az új, németbarát hatóságok abban a magyar-nak deklarált faluban hogyan viszonyulhattak egy ilyen ügühöz? Vagy a német megszállók? Erre jobb nem is gondolni! Egy ép, egészséges, katonaköteles fiatalnak mindkettő elől bujkálnia kellett! Hogyan tudhatta átvészelni a háborút? Bajtársam nagy izgalmában elfelejtette megmondani nekem az otthoni címét. A fronton többször eszembe jutott, bár nem volt közelebbi barátom, még imádkoztam is érte. Megúsztá-e, vagy sem? Most már örök rejtély marad ...

Az offenzíva másodnapján vagyunk... Folyik megállíthatatlanul a bránd-támadás. Futótűzként terjed a hír, hogy bekerítés fenyeget... Az oroszok kegyetlenül szórják aknavetőikkel a sorainkat, négy-öt még életben maradt társammal egy bombatölcsérben lapulunk. Ütést érzek a bal karomon, mint akit a ló rúgott meg. Elönti az egész karomat a meleg, be akarom hajlítani, nem engedelmeskedik. A tizedes is ott van velünk, akivel előző nap »összeszólalkoztam«. Nagy erőfeszítembe kerül odakúszni a közelébe, közlöm vele, hogy megsebesültem. Bajonéttal felhasítja a zubbonyom ujját, valamennyire sikerül elállítani a vérzést. A dotációmban levő fászlival be is csavarja, úgy, ahogy tudja, felkoti az alkaromat, rögzíti is, hogy ne csüngjön utánam tehetetlenül. Szerencsém van, mondja, az artéria nem sérült meg, így még eljuthatok a kötözőhelyig, ott majd szakszerűen ellátják a sebet. A vöröskeresztes zászló fél kilométerre lobog a frontvonal mögött. »? Kúszva haladj – tanácsolja –, ha felállsz, azonnal lelőnek.« Mindezt jól tudom magam is, mégis megköszönöm a jóindulatát. Többé nem találkoztunk. Úgy 20-25 centi friss porhóréteg borítja a teljesen lapos terepet, de mivel a fű egész nyáron kaszálatlan, lelegeletlen maradt, és felnötte a kóró, itt-ott holmi csenevész bokrok is tarkítják a terepet, lomb nélkül ugyan, hisz novemberben vagyunk, így hát van némi esélyem, hogy fél kézzel segítve magamat, kúszva hátrajutok a kötözőhelyre. Szerencsétlenség-

gemre észreveszik az oroszok, hogy valaki araszol hátrafelé. Mellettem, fölöttem füttyülni kezdenek a golyók, az egyik éppen az arcom előtt találja telibe valamiféle lósóska vagy bogáncs megszáradt aszattermését, szúrós maggal szórva tele a számat, szememet. Köpködök isteneesen. Már több mint egy órája folyik a menekülésem, a vöröskeresztes zászló időnként eltűnik, majd mintha hátrébb ütnék fel újra. Először a terepviszonyokkal magyarázom magamnak a zászló időközönkénti eltűnését, de aztán rájövök a dolog igazi nyitjára: a sanitécek is visszavonulnak! Elfog a rémület, így sohase fogom elérni őket. Az ép jobb kezem, amellyel végig a hóban matatva támasztottam, löktem előre a testemet, a kesztyűben is meggémbередik, időnként ki kell húznom, és az arcomhoz dörzsölni, majd visszabújtatni a kesztyűbe, és kúszni tovább. Egy bizonyos időn túl az engem kereső lövések mintha ritkultak volna, de azért nem akarnak sehogy sem végképp abbamaradni. Egy idő után azt figyelem meg, hogy nem hátulról kapom a lövéseket, hanem oldalt, jobb kéz felőlről. A bekerítés folytatódik, döbbsen belém, mintegy versenyt kúszom az átkaroló hadmozdulatot végrehajtó bekerítőkkal... Aztán a lövések abbamaradnak. Kora délután történt a sebesülésem, mire a kötözőhelyre jutok, a nap, amely a ködből ki-kibukkanva eddig irányt szabott a meneküléshez, vörösen leáldoz. Ellátják – úgy-ahogy – a sebemet. Valami kihűlt rumos teával is megitatnak... »- Te vagy az utolsó – mondják – Onnan, ahonnan érkezted, már nem jön ki több ember. A kör mögötted összezárult.« Az elsősegély pontnak már semmi értelme. Felpakolják egy lovasszekérre a hóbelevancot, engem is a négy-öt sebesülttel együtt, akiknek még megadatott, hogy elvergődhetnek a kötözőhelyre, úgy tizenegy óra körül egy faluszéli kolhozépületben berendezett ideiglenes hadikórházhoz érünk. Főként német sebesült katonákkal van telezsúfolva. Megoldják, majd újrakötözik a sebemet. Ami a legfontosabb lenne, tetanusz elleni oltás nincs! »- Kell a németeknek!« – világosít fel a vérveszteségtől falfehér román tüzér, aki tüdőlövéllel fekszik. Nagyon nem bánkódom az oltás elmaradása miatt, odahaza gyermekkoromban sokszor volt részem sebesülésben. Akkor sem kaptam védőoltást, amikor szegbe léptem. Az éjszaka folyamán mégis felszökik a lázam. A seb lüktet és sajog, ha a testhelyzetemet fekvés közben változtatom, iszonyatosan belenyilall. Amikor a fáradtságtól gyötörtén mégis elalszom, azt álmodom, hogy otthon kigyulladt a házunk, az ágyban fekvő, beteg

édesapámat kellene mentenem, de nem engedelmeskednek a karjaim... Teljesen átizzadva ébredek. A leégett házunk képe felmeredő kéményével ébren is tovább kísért. Már hajnal van. A kórterem közepén egy németet mût a sebészorvos. A katona egy padon ül álláig felhúzott térdekkkel, a szájában összecsavart törülközőkendő, hogy kínjában ne roppantsa össze saját fogait. Az orvos szemben vele, lovaglólülésben, a lábszárából szikével érzéstelenítés nélkül szedi ki a golyót... Még két napot maradunk az ideiglenes hadikórházban. Rossz hírek jönnek. Hogy nem légből kapottak, abból következtethetünk, hogy menekítik az orvosi műszereket. És a német sebesülteket is, rövidesen. Velünk mi lesz? A tábori kórházban, ahol fekszünk, ötven-hatvan román sebesültet ápolnak. »- A németek után mi is sorra kerülünk« - nyugtatnak meg. Kelet felől egyre erősödik az ágyúzás... a melléképületeket néhány belövés is éri. Hiába várunk arra, hogy visszajönnék értünk is a kóberos teherkocsik.

Jön az orosz! A román felcser, aki velünk maradt, szitkozódik nagyon. »- Futu-vă neamul nevoii!« Nem tudom, hogy kit szid, az oroszot vagy a németet? Hihetőbb, hogy mind a kettőt! Végre elhangzik az első hallásra hihetetlennek tetsző parancs: akinek ép a lába, meneküljön, amíg nem késő! Nem vagyok túl a lábadozáson, alig három napja sebesültem. Felkötött karomba - ha megyek - minden lépésnél belenyilall a fájás. A kórtermet betölti a jajgatás... és a szitkozódás. Az éplábúak magukra veszik a menekülésre képtelen, maradók culáit is... Három kilométert, ha haladhattunk a fagyott, sík terepen. Valaki visszanez: a falu végi kolhoztelep lángokban áll. Ezek képesek saját épületeiket is fölgyújtani! Vagy a németek műve? Most már sohase fogjuk megtudni. A felcser, akire a betegek tartoznak, eszelősen ismételteti: »- Futu-ți neamul nevoii!«...

Aztán, hogy-hogynem, hazakerülök... Repülőgépen hoztak Jászvásárig... Édesapámat, amíg én a fronton voltam, eltemették. Miklós bátyám mint román közkatona a krími utóvédharcokban kapott súlyos sebet. Egy bukaresti kórházban már nem tudták megmenteni az életét. Búcsúlevelét, naplóját a bukaresti felcser, akire ráhagyta összegyűjtött katonai zsoldját, postán hazaküldte. Még felkötött bal kézzel megyek a háborús fővárosba, hogy ha lehetséges, érvényt szerezzek a végrendeletében hátrahagyott utolsó óhajának: „Szülőfalumban temessenek el!” Velem van a hadkötelesség alól felmentett öcsém is. Egy szállítási

vállalkozóval egyezünk meg, akinél előre le kell fizetni a teljes szállítási díjat. És aki utána kereket old, eltűnik az összes pénzünkkel. Végso kétségbeesésében – felkötött karral – a minisztertanácsnál kérek kihallgatást. A kezemben Miklós bátyám végrendelete: »Să fiu înmormântat la mine în sat...« Antonescu parancsára leplombált érckoporsóban, katonai kísérettel szállítják haza a holttestet, és temetik el a magyarpéterfalvi temetőben...”

Angyal